

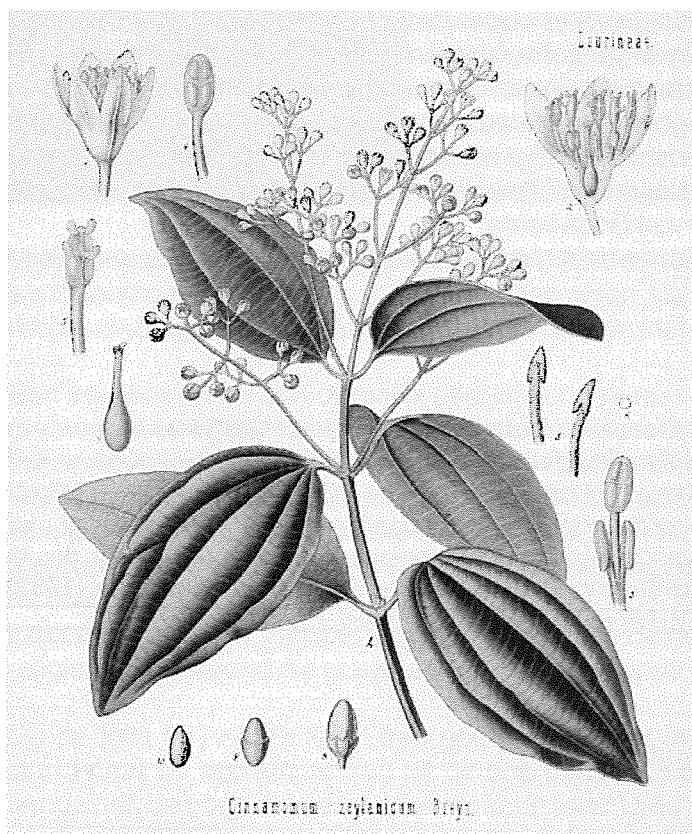
Kaneel, een sprookje van Grim(m)*?

Sjoerd C. Wicherink

Iedereen kent wel kaneel, een kruid gebruikt in de keuken.

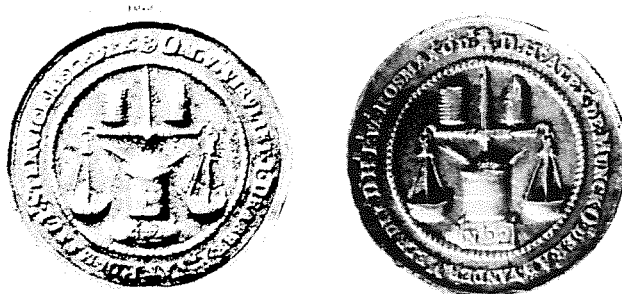
Het is één van de oudste kruiden en wordt al genoemd in de Bijbel als een ingrediënt voor een zalf die in de Tempel gebruikt werd. Duidelijk een duur ingrediënt, geschikt voor God.

Later was het in Europa nog steeds zeer duur en men dacht het afkomstig te zijn uit "Arabia". Eigenlijk waren het de Arabieren die het naar Europa brachten en lag de oorsprong veel verder naar het Oosten.

Uit: F.E.Koehler, *Medizinal-Pflanzen* (1897)

En zoals vaak met dure materialen werd kaneel in de eerste plaats gebruikt als medicament. De penning (uit 1619) van het Middelburgse Gilde, waartoe ook de apothekers behoorden, toont, naast tabak en een suikerbrood, twee kaneelstokjes.

Uit: W.F.Daems: *Penningkundige geschiedenis der Pharmacie; Tijdschrift voor Artsenij kunde* 1943, (1) 91.

Valerius Cordus noemt in zijn "Dispensatorium" van 1559 ongeveer 84 preparaten waarin kaneel als ingrediënt verwerkt is. De Amsterdamse Apotheek van 1686 heeft er nog maar 30. En de "Formules de Médicaments" van de Parijse Hospitalen van 1783 nog slechts 11.

Robert James heeft in zijn "New English Dispensatory" van 1747 2 pagina's aan kaneel gewijd: verscheidene toepassingen zowel als medicijn als als keukenkruid. Hij plaatst het bij de maag- en baarmoedermedicijnen, en noemt het ook een uitstekend hart-medicijn. Maar, voegt hij eraan toe, het wordt te vaak toegepast en geeft daardoor aanleiding tot dezelfde klachten!

In de 19^e en de 20^e eeuw wordt kaneel nog wel genoemd in alle farmacopees maar wordt het steeds minder gebruikt in preparaten. In het "Commentaar" op de Nederlandse Farmacopee van 1880 wordt het gebruik ervan alleen nog genoemd als carminativum, anti-diarroicum en als ingrediënt van preparaten voor uterine problemen. En uiteraard wordt het genoemd als corrigens voor een slechte smaak of geur.

Vandaag de dag is kaneel vrijwel geheel uit de apotheek verdwenen en nog slechts in de keuken aan te treffen. Met één beroemde uitzondering: het welbekende Laudanum Sydenhami, oftewel Tinctura Opii Crocata: dit wordt nog steeds bereid uitgaande van opium, kruidnagelen, saffraan en kaneel!

The liquid Laudanum, which, as I said, I used daily, was prepar'd according to the following plain manner.

Take of Spanish Wine, one Pint ; of Opium, two Ounces ; of Saffron one Ounce ; of the Powder of Cinnamon and Cloves, each one Dram : let them be infus'd together in a Bath two or three Days, till the Liquor comes to a due Consistence ; strain it, and keep it for use.

Uit: The whole Works of Dr Thomas Sydenham MD; vertaling door John Pechey MD, Londen 1734.

Gedurende deze hoogtijdagen van het kaneel in Europa was het enige gedeelte van de boom wat hier gebruikt werd de gedroogde bast, en deze veranderde tijdens het droogproces in bruine stokjes, in het Latijn "Canella" waaraan het zijn Nederlandse (en Franse) naam heeft ontleend. Slechts dit gedeelte kon eenvoudig over grotere afstanden vervoerd worden zonder erg veel in te boeten aan "kracht", dus aan smaak en reuk.

En nu over naar Hermannus Nicolai Grim(m). Hij werd geboren in 1641 op het toen Deense (nu Zweedse) eiland Gotland, behaalde zijn MD in Leiden en werkte daarna regelmatig voor de Verenigde Oostindische Compagnie (V.O.C.). Eerst een paar jaar als scheeparts, toen enige tijd in Batavia. Daarna enige jaren als stadsarts in Neurenberg en weer terug naar de V.O.C. Hij verbleef toen o.a. op het eiland Ceylon en het resultaat daarvan was de publicatie in 1677 van zijn "Laboratorium Chymicum", een boekje met een overdaad van farmaceutische preparaten die hij gemaakt en onderzocht had tijdens zijn verblijf aldaar.

LABORATORIUM CHYMICUM,

Gehouden op het voortreffelycke Eylandt

C E Y L O N,

Soo in 't Animalische, Vegetabilische, als
Mineralische Ryck.

Wordende de Liefhebberen niet alleen de
Præparatien der selve trouwelyck op te
teyckent, maer oock deffelve te
bruyck, en hoedanigh sy
moeten geadhi-
beert worden.

*Dienende tot een bewys, hoe de
swaere Eysschen te vooren gedaen, groot
verminderen, en van betere bedienen kan.*

Door

HERMANNUS NICOLAI GRIM,

Medicinæ Doctor, in dienst der Edele Ne-
derlandtsche Oost-Indische Compagnie.

B A T A V I A,

Gedruckt by *Abraham van den Eede*, Boeck-
drucker der E. Compagnie, wonende in de
Prince-stræet, in de Batavische Mercu-
rius, ANNO 1677.

Frontspecie van H.N.Grim: Laboratorium Chymicum; Batavia 1677.

In dit traktaat somt hij op welke ingrediënten hij heeft gevonden op Ceylon en geeft dan enkele bereidingen met deze ingrediënten, te beginnen met dierlijke, dan plantaardige en tenslotte minerale simplicia.

En in deze lijst is de kaneelboom veruit de beste, volgens hem de “Koningh van alle Geboomten”! Hij onderzocht elk onderdeel van de boom, dus niet alleen de goed bekende bast. De bloemen, de bladeren, de vruchten, de bast en de wortel: hij beschrijft 50 preparaten in totaal, waarin een onderdeel van de boom wordt verwerkt. En hij is erg enthousiast over deze preparaten, en verklaart dat ze vaak een stuk beter zijn dan de Europese equivalenten.

Een voorbeeld: *Essentia Cinamomi*, door hem genoemd “een rechte *Balsamum Vitae*, ende goedt in de gebreken des Hoofts, Mage, ende Lijf-moeder”. En het werkt “veel meer als twintigh andere kookkingen van Kruiden, die de meesten Tydt sonder vrucht gebruyckt worden”.

Of de *Theriaca Ceylonica*: met slechts 18 ingrediënten is het niet te vergelijken met de gebruikelijke preparaten uit Europa. Slangenpoeder zit er ook in, maar Grim(m) stopt er 5 verschillende, op kaneel gebaseerde ingrediënten in, en géén opium! En hij gaat verder:

“Waer zyt ghy nu? Gy Theriacks-Kramers van de geheele Wereldt; het waer “beter dat wy uwe bedriegelycke Theriac van Ceylon ontboden, daer wy die “hondertmael beter kunnen hebben. Dit is de rechte Venijn drijvende Theriac, “daer van Scr. 1 soo veel kracht betoonen sal, als een heel pondt van de “uwe.”

Het valt op dat Grim(m) kaneel ook uitwendig toepast, maar daarbij gebruikt hij uitsluitend bereidingen van andere delen van de boom dan de bast. In Europa werd kaneel nooit uitwendig toegepast, maar daar was natuurlijk alleen de bast bekend.

Voorbeeld: “*Unguentum Nervinum*”. Een in Europa bekend preparaat: Zwelfer noemt het (in 1672) met een kleine 23 ingrediënten, en de Württembergse Farmacopee van 1741 heeft er ook nog 23. Aan de andere kant, de Londense Farmacopee van 1677 heeft er 20:

Unguentum nervinum.—Formula of the Pharmacopœia Londinensis,
A.D. 1677.

R Cowlips (leaf and flower),
Sage,
Ground-pine,
Rosemary,
Lavender,
Laurel (leaf and berry),
Chamomile,
Rue,
Smallage,
Melilot (leaf and flower),
Wormwood, aa one handful;
Mint,
Betony,
Pennyroyal,
Parsley,
Lesser centaury,
St. John's wort, aa one half-handful;
Sheep's-foot (or neat's-foot) oil, lb.v;
Mutton (or beef) suet, lb.ij;
Oleum de spica, ʒss.

Mash and boil. *Fiat unguentum secundum artem.*

En de Amsterdamse Apotheek van 1686 nog 16, maar de Nederlandsche Farmacopee van 1826 nog maar 4.

En in geen van deze bereidingen werd kaneel gebruikt! Grim(m) maakt ook deze Unguentum Nervinum maar met slechts 6 ingrediënten, waarvan er 4 afgeleid zijn van de kaneelboom, naast olifantsbot en hertshoorn.

.....
Unguent. Nervinum.
Rec: *Ol. fl. Fol. Cinam. unc. s*
Rad. Cinam. unc. sij.

Off. Elephant.
Corn. Cerv. an dr. sij.
Ol. Coct. Bacc. Cinam. unc. sij.
Cerae ex Bacc. Cinam. lb ij.
M. F. Ungu.
Dit sal in alle Lammigheden, Kramp, of convulsive Treckingen, en andere Gebrecccken der Senuwen, meerder hulp bewysen in een dagh, als alle andere bekende, in een geheele Weeck ofte Maendt.

Uit: H.N.Grim, op.cit. pag. 45, 46

Maar welke ingrediënten Grim(m) in zijn naar eigen mening beste preparaat, de Balsumus Cinamomi, verwerkte, zullen we nooit weten:

“In Europa wordt een *Balsem* gemaect tot uytterlyck gebruyck, die wel bekendt is. Maer hier op *Ceylon* maecke ick een Balsem, die sonder toe-set van andere Vettigheydt, boven maeten schoon is, hebbende alle krachten des Caneels in hem, is groen, smeltelyck als Boter, en doet soo wel innerlyck als uytterlyck treffelycke Effecten, van Scr. S tot Scr. 1. Laet sich soo alleen, “of met andere dingen innemen. Ick soude hier de Praeparatie wel stellen, maer alsoo dit een dingh is, “daer aen de *Ed: Compagnie* veel gelegen, en dat sonder twyffel groote aftreck geven sal, so haest “als het bekendt wordt, hebbe ick niet opentlyck de selve hier willen op-stellen”.

Hij had duidelijk het beste met zijn werkgevers voor!

Waarom zijn enthousiasme voor al deze medicijnen, gemaakt met plaatselijke ingrediënten? Mogelijk zijn eigen ervaringen in Batavia: V.O.C.-personeel moest behandeld worden door V.O.C.-doktoren, en met medicijnen uit de V.O.C.-apotheek, Deze laatste bevoorradde alle andere V.O.C.-handelsposten in Azië met medicijnen, allemaal uit Holland geïmporteerd.

En het is goed voor te stellen dat deze medicijnen, na een zeereis van enkele maanden, een duidelijk mindere kwaliteit hadden.

Wat ook invloed op hem gehad zal hebben: het grote aantal verschillende preparaten, allen afkomstig van slechts één boom: de bladeren leveren een olie die naar kruidnagelen ruikt, de wortel levert een soort kamfer en de bessen een olie die op jeneverbesolie lijkt en ook een groenig vet, te gebruiken in zalven. Ik denk dat er geen enkele plant bekend is in de Europese Materia Medica die zo'n verscheidenheid aan producten levert.

Kort gezegd: Grim(m) wilde zijn patiënten behandelen met medicijnen, gemaakt van plaatselijke

ingrediënten, vers bereid en daardoor naar zijn mening effectiever. Ik neem aan dat hij regelmatig de ervaring heeft gehad dat de Europese producten niet genoeg effect hadden, hetgeen hij toeschreef aan de kwaliteitsafname gedurende het transport.

Helaas voor Grim(m), het bleek een sprookje. Hoewel hij later een "Pharmacopoeia Indica" schreef, in het Latijn, werden zijn adviezen niet gevolgd door een toenemend gebruik van zijn kaneelboom.

Geen effect dus in Europa, en in de "Bataviasche Apotheek", een officiële farmacopee voor Batavia (1746), is ook geen invloed te bespeuren van zijn ideeën!

Arme Grim(m)..... kaneel, een sprookje!

PHARMACO- POEIA INDICA,

IN QVA CONTINENTUR
MEDICAMENTA,

IN
COMPENDIO MEDICO
ALLEGATA,

Quae

Ex simplicibus in India crescenti-
bus composita, & ad Indorum morbos
directa sunt.

*Fideliter veris Artis Medicae per-
scrutatoribus annotata*

per
HERMANNUM NICOLAI GRIMM,
Medicin. Doctorem.

Anno M DC LXXXIV.

Geraadpleegde literatuur:

Anon.: Formules de Medicaments usitées dans les différents Hôpitaux de Paris; Parijs, 1783.

V. Cordus: Dispensatorium, hoc est Pharmacorum confidendorum ratio; Lyon, 1559.

D.J.Coster en R.J.Opwyrd: Handleiding bij het gebruik van de tweede uitgave der Pharmacopoea Neerlandica; 2e deel, 1880.

H.N. Grim: Laboratorium Chymicum; Batavia, 1677.

R. James: Pharmacopoeia Universalis, or a new Universal English Dispensatory; Londen, 1747.

Jap Tjiang Beng: Über Indonesische Volkshelkunde an Hand der Pharmacopoeia Indica des Hermann Nikolaus Grim(m); Frankfurt/M, 1965.

J. Pechey (vert.): The whole Works of Dr Thomas Sydenham MD; Londen 1734.

Pharmacopaea Amstelredamensis, d'Amsterdammer Apotheek; Amsterdam, 1686.

J. Zwelfer: Pharmacopoeia Augustana reformata; Dordrecht, 1672.

Apr. Sjoerd Wicherinck
Schiedamse Vest 134, NL-3011 BG Rotterdam

* Er is geen eenvormigheid wat betreft de schrijfwijze van Grim(m).

Op het titelblad van zijn werk Laboratorium Chymicum staat Grim als schrijver vermeld, terwijl de Pharmacopoeia Indica Grimm spelt. (Zie foto's)
Daarom de schrijfwijze Grim(m) in deze bijdrage.